

Jaakko Markus

OTT, tutkijatohtori, Lapin yliopisto

OIKEUDENKÄYNNIN VIIVÄSTYMINEN JA SEN HYVITTÄMINEN

Edilex 2022/44

Referee-artikkeli
Julkaistu 17.11.2022
www.edilex.fi/artikkelit/28527

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	KOHTUULLISEN KESTON ARVIOINTI.....	3
2.1	OIKEUDENKÄYNNIN KESTO	3
2.2	KOHTUUTON KESTO	5
3	ASIANOSAISEN TOIMINNAN VAIKUTUS HYVITYSHARKINNASSA.....	12
4	KORONAPANDEMIAAN LIITTYVÄT VIVEET.....	14
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	17

1 JOHDANTO*

Kuten hyvin tiedetään, oikeudenkäyntien hitaus on yksilöille, yrityksille ja yhteiskunnalle haitallista. Niin kauan kuin prosessi on käynnissä, siitä koituu psyykkistä rasitusta rikoksesta epäillylle, rikosjutun asianomistajalle ja siviiliprosessin asianosaisille.¹ Lisäksi prosessien yleinen hitaus heikentää luotamusta oikeuslaitokseen ja vesittää aineellisen oikeuden vaikuttavuutta.² Tässä lainopillisessa artikkelissa tarkastellaan oikeudenkäynnin viivästymistä siitä näkökulmasta, milloin se merkitsee ihmisoi-keusloukkausta.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artiklan 1 kappaleen ensimmäisen virkkeen mukaan jokaisella on oikeus *kohtuullisen ajan kuluessa* oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Oikeudenkäynnin kohtuuton kesto eli *viivästyminen* on yleinen havainto Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisukäytännössä.³ Tässä yhteydessä termeillä viivästyminen ja kohtuuton kesto on tekninen erityismerkitys; ääritapauksessa voidaan todeta, että 22 vuotta kestänyt prosessi ei ole viivästynyt (EIS 6 artiklaa loukkaavalla tavalla).⁴ Tämä havainnollistaa sitä, että kohtuuton kesto on

* Kiitän kommentteista OTT, kärjätuomari Anna-Liisa Autiota ja referee-arvioijaa.

¹ Ks. esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu *Stögmüller v. Itävalta* 10.11.1969, k. 5. Ks. myös tiivis psykologinen katsaus Helinä Häkkänen-Nyholm, Oikeusprosessiin liittyvä stressi ja reaktiiviset häiriöt, *Duodecim* 133 (2017) s. 2351–2356.

² *Scordino v. Italia (n:o 1)* 29.3.2006 (suuri jaosto), k. 224. Esimerkiksi rankaiseminen ei täyttäisi kunnolla tavoitteita, mikäli rikoksista rangaistaisiin kovin kaukaisessa tulevaisuudessa. Vanhentumissäännösten taustasyistä ks. HE 44/2002 vp rikoslain yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamisesta s. 200 ja KKO 2004:58 k. 20–21.

³ Vuonna 2021 EIT totesi 102 rikkomusta, ks. Annual Report 2021 s. 187. Vielä 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä rikkomuksia todettiin jopa yli 400 vuosittain, ks. Françoise Calvez – Nicolas Regis, Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights. CEPEJ 2018, s. 77.

⁴ *Omdahl v. Norja* 22.4.2021, k. 65–66.

joustava käsite, jonka tulkinnassa joutuisuutta tulee punnita muita oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöitä vasten.⁵

Oikeudenkäyntien viivästymistä tulee sekä ehkäistä että kompensoida. EIT pitää toivottavana, että valtioiden lainsäädännössä on erityisiä keinoja kumppaakin tarkoitusta varten.⁶ Suomessa ennakkollisena oikeussuojakeinona toimii asian kiireelliseksi määrääminen oikeudenkäymiskäärin (OK) 19 luvun perusteella: asia käsitellään ennen muita asioita, mikäli siihen on erityisen painava syy. Jos oikeudenkäynti on jo päässyt viivästymään, kompensoivia keinoja ovat rangaistuksen lieventäminen rikoslain 6:7:n perusteella ja valtion maksama hyvitys niin kutsutun hyvityslain⁷ nojalla. Hyvityslaki soveltuu laajemmin, nimittäin kaikkiin tuomioistuinten lainkäyttöasioiden yksityisiin asianosaisiin.⁸ Hyvityksessä ei ole kyse vahingonkorvauksesta. Hyvitysvaatimus esitetään ja ratkaistaan samassa prosessissa, jota vaatimus koskee.⁹

Hyvityslaki säädettiin vuonna 2009 juuri EIS:n mukaisten ihmisoikeusvelvoitteiden täyttämiseksi. Lain tekstistä ja esitöistä ilmeneekin, että hyvitystä tulee tuomita ”*samoissa tapauksissa ja vastaava määrä*” kuin EIT:n oikeuskäytännössä.¹⁰ Lain voimaantulolla on ollut sellainenkin vaikutus, että EIT ei enää tutki viivästystä koskevia valituksia, mikäli valittaja on suomalaisessa prosessissa saanut viivästymisestä kohtuullisen hyvityksen¹¹ – tai laiminlyönyt hyvityksen vaatimisen.¹² Niinpä EIT ei ole enää viime vuosina tuominnut Suomea oikeudenkäynnin viivästymisen takia, vaikka itse ongelma on pysynyt ennallaan.¹³

Koska hyvityslaki ja sen esityöt on kirjoitettu melko niukkasanaisesti, lainsoveltaja tarvitsee tietoa EIT:n oikeuskäytännön linjauksista.¹⁴ Viimeisen noin kymmenen vuoden aikana Suomessa on kuitenkin tehty vain niukasti perustutkimusta aiheesta.¹⁵ Artikkelin tarkoitus on hie-man täyttää tätä tutkimuksellista vajetta. Ensinnäkin pyrin käsittelemään yleisesti, kuinka EIT on arvioinut prosessin kohtuullista kestoa etenkin vuodesta 2009 lähtien. Toiseksi perehdyn tarkemmin tilanteisiin, joissa hyvitystä vaativa asianosainen on itse hidastanut prosessia. Asianosaisen toiminta voi vaikuttaa sekä keston kohtuullisuuden arviointiin että hyvityksen määräämiseen. Kolmanneksi tarkastelen ajankohtaista kysymystä siitä, kuinka koronapandemiaan liittyviä lykkäyksiä ja ruuhkia

⁵ Punninnasta laajemmin ks. Anniina Nieminen, Viivästymishyvitys ja oikeudenkäynnin viivästymisen arvioinnin elementit rikosprosessissa. Teoksessa Kirjoituksia rikosprosessioikeudesta, Helsingin hovioikeuden julkaisuja 2016, s. 297–342, siinä 301–303.

⁶ *Scordino v. Italia* (n:o 1) 29.3.2006 (suuri jaosto), k. 183–186.

⁷ Laki oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä 362/2009.

⁸ Rikosasian vastaajalla ei kuitenkaan ole oikeutta hyvitykseen, sikäli kuin hänen rangaistustaan alennetaan viivästymisen perusteella (hyvityslain 6.4 §).

⁹ Ks. HE 233/2008 vp laiksi oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi s. 1, 16–18, 22.

¹⁰ HE 233/2008 vp s. 19. Hyvityslain 4.2 §:n mukaan tuomioistuimen on otettava huomioon EIT:n oikeuskäytäntö arvioidessaan, onko oikeudenkäynti viivästynyt.

¹¹ Tällöin tutkimatta jättäminen nojaa EIS 34 artiklaan ja siihen, että valittaja ei enää ole loukkauksen uhrin asemassa. Artiklan tulkinnasta ks. esim. *Scordino v. Italia* (n:o 1) 29.3.2006 (suuri jaosto), k. 151, 195, 201–207.

¹² Tällöin tutkimatta jättäminen perustuu EIS 35 artiklan 1 kappaleeseen. Ks. päätös *Ahlskog v. Suomi* 9.11.2010, k. 78–80. Siinä suomalainen hyvityslaki arvioitiin EIS 13 artiklan mukaiseksi tehokkaaksi oikeussuojakeinoksi.

¹³ Ks. OMML 2022:14 Rikosprosessin tehostaminen: Työryhmän mietintö, s. 21–22. Viimeisin Suomea koskeva tuomio lienee *Satakunnan markkinapörssi ja Satamedia Oy v. Suomi* 26.7.2017 (suuri jaosto), joka koski vuosina 2004–2012 käytyä hallintoprosessia. (Hyvityslakia alettiin soveltaa hallintotuomioistuimissa 1.6.2013 alkaen.)

¹⁴ Samoin Nieminen 2016 s. 301.

¹⁵ Ks. kuitenkin Nieminen 2016 ja Maria Majanen, Oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittäminen hallintoprosessissa, *Defensor Legis* 5/2017 s. 735–744. Varhaisemmasta tutkimuksesta mainittakoon Laura Ervo, Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus, *WSOYPro* 2008 s. 109–154; Mia Mari Spolander, Menettelyn joutuisuus oikeudenmukaisen rikosoikeudenkäynnin osatekijänä, *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2007, s. 139–251.

tulee arvioida hyvityslakia sovellettaessa. (Juuri tätä kysymystä EIT ei vielä ole käsitellyt täsmällisesti, mutta aiempi oikeuskäytäntö tarjoaa yleisiä ohjenuoria.)

Artikkelissa käsitellään siviili- ja rikosprosessia. Myös hallintoprosessi kuuluu EIS 6 artiklan ja hyvityslain soveltamisalaan, mutta olen jättänyt sen sivummalle, koska artikkelissa ei ole tilaa huomioida hallintoprosessin erityispiirteitä tyydyttävästi. En tarkastele myöskään sitä erityiskysymystä, koskeeko suomalaista perinnönjakotoimitusta EIS 6 artiklan kohtuullisen ajan laatuvaatimus. Ihmisoikeustuomioistuin on soveltanut sitä perinnönjakoon eräissä ranskalaisissa tapauksissa¹⁶ sekä viimevuotisessa tuomiossa *Omdahl v. Norja*. Myönteinen vastaus saa tukea näiden ratkaisujen perusteluista,¹⁷ kun taas kielteiseen viittaisi se, että suomalainen perinnönjakotoimitus tapahtuu heikommin tuomioistuimen ohjauksessa kuin näissä maissa.¹⁸ Perusteltu vastaus edellyttäisi sellaista oikeusvertailevaa analyysia, joka ei sovi tähän kirjoitukseen.

Lähdeaineistona käytän ensinnäkin EIT:n suuren jaoston antamia tuomioita. Muista EIT:n ratkaisuista hyödynnän niitä, jotka valaisevat oikeuskäytännön vakiintuneita linjauksia. Valtaosa EIT:n viivästyistä koskevista ratkaisuista on perusteltu niukasti ja epäinformatiivisesti, ja monet niistä liittyvät kysymyksiin, jotka ovat suomalaisesta näkökulmasta epäolennaisia.¹⁹ Suomea koskeviin EIT-ratkaisuihin ja hyvityslakia tulkitseviin kotimaisiin ratkaisuihin viittaa vain paikoitellen, koska niitä on jo käsitelty aiemmassa tutkimuksessa.

Kirjoitus etenee seuraavalla tavalla: Luvussa 2 käsitellään kohtuullisen keston arviointikriteerejä. Luku 3 koskee tilanteita, joissa kesto on kohtuuton mutta asianosaisen oma toiminta vaikuttaa hyvitysharkintaan. Luvussa 4 arvioidaan koronapandemiaan liittyvää viivettä, ja luku 5 kiteyttää artikkelin johtopäätökset.

2 KOHTUULLISEN KESTON ARVIOINTI

2.1 OIKEUDENKÄYNNIN KESTO

Hyvitysvaatimuksen käsittelyssä täytyy ensiksi määrittää oikeudenkäynnin kesto aika. Laskentaperusteet ovat suurelta osin vakiintuneet, ja siksi esitän ne tiiviisti.²⁰

Oikeudenkäynnin alkamisajasta on säädetty hyvityslain 5 §:ssä. Siviiliprosessi alkaa, kun asia tulee vireille tuomioistuimessa.²¹ Rikosprosessi taas alkaa vastaajan kannalta silloin, kun hänestä tulee syytetty EIS 6 artiklan mukaisessa autonomisessa merkityksessä. Näin tapahtuu lähtö-

¹⁶ Siegel v. Ranska 28.11.2000; Dumas v. Ranska 23.9.2003.

¹⁷ Ks. esim. *Omdahl v. Norja* 22.4.2021 k. 47, jossa EIT ei suoranaisesti edellytä vahvaa tuomioistuimen roolia. Eräät oikeustieteilijät tulkitsivat jo aiemmin, että perinnönjakotoimitus luetaan osaksi oikeudenkäynnin kestoja, ks. Laura Ervo, Oikeudenmukaisuusvaatimus toimitusmenettelyssä, *Defensor Legis* 4/2011 s. 494–509, siinä s. 498–499; Aulis Aarnio – Urpo Kangas, Suomen jäämistöoikeus I, *Alma Talent* 2016 s. 1437.

¹⁸ Ks. Pertti Välimäki, Pesänjakaja, *Alma Talent* 2021 s. 15, 284–287. EIT:n sihteeristön laatima opas *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights: Right to a fair trial (civil limb)* 31.8.2022, s. 106 luonnehtii soveltamisalaa siten, että menettelyn tulee olla ”nonetheless closely linked to supervision by a judicial body”.

¹⁹ Viivästyisratkaisujen perusteluista ks. Calvez – Regis 2018 s. 10–11. Yleisemmin EIT:n erilaisten ratkaisujen oikeuslähdearvosta ks. Ervo 2008 s. 14.

²⁰ Ks. samoin Marc Henzelin – Heloise Rondorf, When Does the Length of Criminal Proceedings Become Unreasonable According to the European Court of Human Rights, *New Journal of European Criminal Law* 5 (2014) s. 78–109, siinä s. 95.

²¹ Ks. esim. *Frydlander v. Ranska* 27.6.2000 (suuri jaosto), k. 41; *Keaney v. Irlanti* 30.4.2020, k. 92. Frydlander-tapaus koski hallinto-oikeuksissa käsiteltyä riitaa yksilön ja valtion erikoislaatuiseen palvelussuhteen (*agent contractuel*) päättämisestä. Palvelussuhteen erityisluonne ei rajoita tuomion merkitystä, koska EIS 6 artiklan systeemissä myös hallintoprosessuaaliset asiat luokitellaan siviiliprosessuaaliksi (*civil limb*).

kohtaisesti silloin, kun toimivaltainen viranomainen virallisesti ilmoittaa, että häntä epäillään rikoksesta; hänestä tulee kuitenkin syytetty jo aiemmin, mikäli rikosepäilystä johtuva toimenpide olennaisesti vaikuttaa hänen asemaansa.²² Esitutkinta ja syyteharkinta siis vaikuttavat oikeudenkäynnin kestoajkaan. Mitä tulee rikosjutun asianomistajaan, vakiintuneen EIT-käytännön mukaan oikeudenkäynti alkaa, kun hän liittyy mukaan rikosprosessiin esimerkiksi ilmoittamalla vaatimuksensa esitutkinnassa.²³ Hyvityslain 5.1 §:n 3 kohdan mukaan alkamisajaksi katsottaisiin vasta vaatimuksen vireilletulo tuomioistuimessa, mutta ennakkopäätöksen KKO 2020:2 perusteella säännöstä tulee tulkita sanamuodon vastaisella EIT-käytännön mukaisella tavalla.²⁴ Lakitekstiä tulisi korjata, jottei se antaisi harhaanjohtavaa kuvaa oikeustilasta.

Oikeudenkäynnin päättymisajasta ei sen sijaan ole säädetty hyvityslaissa. Esitöiden mukaan kestoajaksi päättyy tavallisesti tuomion lainvoimaan esimerkiksi päivänä, jona valituslupahakemus hylätään.²⁵ Prosessi voi tietysti päättyä myös sovintoon.²⁶ Myös EIT-käytännössä lähtökohtainen päättymisaika on lainvoimaisen ratkaisun antamispäivä.²⁷ Siviiliprosessissa EIT kuitenkin laskee oikeudenkäynnin kestoajaksi myös suoritusuomion täytäntöönpanoon kuluvan ajan.²⁸ Suomessa tällainen laskutapa olisi mahdoton, koska hyvityslain 9 §:n nojalla hyvityksestä päätetään pääasiaprosessissa eikä erillisessä myöhemmässä menettelyssä. Lainvalmistelussa tiedostettiin, että täytäntöönpanon viivästyminen jää hyvityslain ulkopuolelle. Tämä on väistämätön hinta siitä, että hyvitysmenettely on yksinkertainen ja nopea.²⁹ Mikäli täytäntöönpano viivästyy EIS 6 artiklaa loukkavalla tavalla, henkilö voi valittaa ihmisoikeustuomioistuimeen tai nostaa vahingonkorvauskanteen käräjäoikeudessa.

Oikeudenkäynnin päättymisaika ei lähtökohtaisesti siirry, jos asianosainen turvautuu ylimääräisiin muutoksenhakukeinoihin tuomion saatua lainvoiman.³⁰ Mutta jos ylimääräinen muutoksenhakemus menestyy, sen käsittelyaika ja prosessin myöhemmät vaiheet voidaan laskea mukaan kestoajaksi.³¹ Lähtökohdan taustalla vaikuttanee se ajatus, että EIS 6 artikla ei perinteisen pääsääntönsä mukaan sovellu ylimääräiseen muutoksenhakuun.³² Oikeuskäytännön kanta on toki myös pragmaattinen: hakija ei voi manipuloida kestoajaa toivottomilla hakemuksilla, mutta virheiden korjaamiseksi tarpeellinen hakemus otetaan lukuun.

Oikeudenkäynnin keston määrittelyssä muodollisesti erilliset prosessit saatetaan laskea yhdeksi prosessiksi. Tämä edellyttää, että ne liittyvät samaan asiakokonaisuuteen kyllin läheises-

²² *McFarlane v. Irlanti* 10.9.2010 (suuri jaosto) k. 143. Ratkaisun *Liblik ja muut v. Viro* 28.5.2019 k. 94 mukaan alkamisaikaan eivät vaikuttaneet salaiset telepakkokeinot, joista epäily ei ollut tietoinen. Ks. myös KKO 2021:14 k. 12–16 sekä Päivi Hirvelä – Satu Heikkilä, *Ihmisoikeudet: käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön*, Alma Talent 2017 s. 464.

²³ Ks. esim. *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania* 25.6.2019 (suuri jaosto), k. 207.

²⁴ Ks. KKO 2020:2, k. 25–26. Korkein oikeus sivuutti hallituksen esityksen (HE 233/2008 vp s. 25) ja lakivaliokunnan (LaVM 13/2012 vp s. 3) lausumat kiitettävän ihmisoikeusmyönteisellä tavalla. Aiheesta laajemmin ks. Nieminen 2016 s. 310–312.

²⁵ HE 233/2008 s. 5.

²⁶ Ks. esim. hyvitystä koskeva ennakkopäätös KKO 2011:87, jossa pääasia sovittiin hovioikeudessa. Ks. myös HHO 25.2.2022 Dnro S 21/886.

²⁷ Ks. esim. *Frydlender v. Ranska* 27.6.2000 (suuri jaosto), k. 41; *Keaney v. Irlanti* 30.4.2020, k. 92.

²⁸ Esimerkiksi *Zappa v. Italia* 26.9.1996 k. 16–20 on valaisevasti perusteltu. Uudemmassa käytännöstä ks. Calvez – Regis 2018 s. 36–37.

²⁹ HE 233/2008 vp s. 18.

³⁰ Ks. esim. *Hartman v. Slovenia* 18.10.2012 k. 40. Valittaja oli lainvoimaisesti tuomittu vankeusrangaistukseen ja sittemmin hakenut kahdesti uusintakäsittelyä ja kerran rangaistuksen lieventämistä.

³¹ Ks. *Toive Lehtinen v. Suomi* 22.5.2007 k. 38; *Buldashev v. Venäjä* 18.10.2011 k. 107. Kummassakin tapauksessa prosessia rasitti huomattava menettelyvirhe.

³² Ks. *Moreira Ferreira v. Portugal* (n:o) 2 11.7.2017 (suuri jaosto), k. 60–62. Oikeustilan kehityksestä ks. Tuukka Vähätalo, *Eurooppaoikeus ja kansallisen tuomion lopullisuus*, Lapin yliopisto 2022, s. 159–160 ja 412–419.

ti.³³ Kyseessä voi olla vaikkapa sivuvaatimus, joka voidaan käsitellä erikseen tai yhdessä pääasiavaatimuksen kanssa. EIT on esimerkiksi *Piper*-tuomioissaan arvioinut, että rikosprosessi ja rikoshyödyn menettämistä koskeva menettely muodostivat yhden prosessin, joskin linja vaikuttaa epäyhtenäiseltä.³⁴

Herää kysymys, pitäisikö esimerkiksi saamistakavarikon (OK 7:1) käsittelyaika laskea myöhemmän riita-asian oikeudenkäynnin keston. Ensinnäkin täytyy huomata, että EIS 6 artiklan laatuvaatimukset koskevat väliaikaisia oikeussuojakeinoja vain toisinaan. Suuren jaoston *Micallef*-ratkaisun mukaan artiklan soveltaminen edellyttää muun muassa, että oikeussuojakeinon katsotaan tosiasiallisesti päättävän yksityisluonteisesta oikeudesta tai velvollisuudesta.³⁵ Takavarikkoa ei voitane katsoa tällaiseksi toimeksi, koska hakija ei vielä sen myötä pääse nauttimaan saamisoikeudesta.³⁶ Niinpä takavarikko ei anna aihetta poiketa laskutavasta, jonka mukaan riita-asian oikeudenkäynti alkaa haastehakemuksen saapuessa käräjäoikeuteen.³⁷ Muutoin on tulkinnanvaraista, mitä EIS 6 artikla merkitsee erilaisten väliaikaisten oikeussuojakeinojen kannalta.

2.2 KOHTUUTON KESTO

Seuraavaksi tulkitaan hyvityslain 4 §:ää selvittämällä, missä olosuhteissa oikeudenkäynti on viivästynyt eli kestoltaan kohtuuton. Viivästyminen tulee ymmärtää *valtion* ihmisoikeusloukkauksena. Niinpä kesto voidaan todeta kohtuuttomaksi ilman, että havaitaan kenenkään tuomarin virhettä tai laiminlyöntiä. (Käsittelyn hitaushan voi johtua pitkälti siitä, että valtio ei ole resursoinut oikeuslaitosta riittävästi.)³⁸ Sama ajatus toisaalta rajoittaa valtion vastuuta: oikeudenkäynti ei ole viivästynyt siltä osin kuin valtion organit eivät ole voineet vaikuttaa viiveen syyhyn,³⁹ esimerkiksi EU-tuomioistuimen ripeyteen ennakkoratkaisun antamisessa.⁴⁰

Oikeudenkäynnin kohtuullista kestoa on syytä arvioida sekä kokonaisuutena että vaiheittain. Toisinaan EIT toteaa viivästyksen kokonaisarvion perusteella, toisinaan taas erittelee, mikä käsittelyvaihe on kestänyt liian pitkään.⁴¹ Kotimaisen hyvityslain 9.2 §:n mukaan tuomioistuimen tulee ratkaisussaan kertoa, missä tuomioistuimissa tai viranomaisissa käsittely on olennaisesti viivästynyt; tämä velvollisuus kohentaa perustelujen laatua.

EIT on muotoillut neljä arviointikriteeriä, jotka luetellaan hyvityslain 4 §:ssä. Ensimmäinen on asian monimutkaisuus, lakitekstissä ”laatu ja laajuus”. Toinen on asianosaisen toiminta, kolmas taas tuomioistuimen ja relevanttien viranomaisten toiminta. Neljänneksi otetaan huomioon

³³ Ks. HE 233/2008 vp s. 5; Nieminen 2016 s. 312–313.

³⁴ Ks. *Piper v. Yhdistynyt kuningaskunta* 21.4.2015, k. 52–54 ja siinä mainitut tapaukset.

³⁵ *Micallef v. Malta* 15.10.2009 (suuri jaosto), k. 83–86. Kysymys oli tuomarin esteellisyydestä. Tapauksen merkityksestä ja tulkinnasta ks. Tuula Linna, Saamistakavarikon käsittely käräjäoikeudessa – oikeudenmukainen oikeudenkäyntikö? Oikeus 3/2012 s. 336–356, siinä s. 343–349.

³⁶ EIT on nähtävästi tästä syystä jättänyt tutkimatta valituksen, joka koski menettelyn kestoa kroatialaisessa takavarikkoasiassa. Ks. *Imobilije Marketing d.o.o. ja Ivan Debelić v. Kroatia* 3.5.2011 (päätos). Jos väliaikainen oikeussuojakeino vain täyttää *Micallef*-testin, kohtuullinen kesto on sinänsä sellainen laatuvaatimus, joka soveltuu menettelyyn luontevasti. Ks. Guide on Article 6 (civil limb) 31.8.2022, s. 107.

³⁷ Ks. HE 233/2008 s. 5.

³⁸ Ks. *Bieliński v. Puola* 21.7.2022 k. 44; *Keaney v. Irlanti* 30.4.2020 k. 88. Laajemmin ks. Calvez – Regis 2018 s. 41–42.

³⁹ Ks. esim. yleinen perustelufraasi *Liga Portuguesa de Futebol Profissional v. Portugal* 17.5.2016 k. 91.

⁴⁰ Ks. *Satakunnan markkinapörssi ja Satamedia Oy v. Suomi* 26.7.2017 (suuri jaosto), k. 208.

⁴¹ Kokonaisarviosta ks. esim. *Lupeni Greek Catholic Parish ja muut v. Romania* 29.10.2016 (suuri jaosto), k. 144–151. Yksityiskohtaisemmasta otteesta ks. esim. *Piper v. Yhdistynyt kuningaskunta* 21.4.2015 k. 56–68. Laajemmin ks. Calvez – Regis 2018 s. 28–29.

asian merkitys asianosaiselle.⁴² Asianosaisella tarkoitetaan tästä lähtien juuri hyvitystä vaativaa henkilöä (luonnollista tahi oikeushenkilöä) enkä pääasiaprosessin muita asianosaisia.

Asian merkitys asianosaiselle viittaa EIT:n kehittämiin linjauksiin siitä, että tietynlaiset jutut tulee käsitellä tavallista kiireellisemmin. Tältä osin oikeuskäytäntö on niin heterogeenistä, että siitä on vaikea muotoilla johtopäätöksiä.⁴³ Nähtävästi muutamat asiaryhmät ovat lähtökohtaisesti kiireellisiä, minkä lisäksi kiireellisyys voi perustua yksilöllisiin olosuhteisiin. Hyvityslain 4.1 §:n 3 kohta tulee ymmärtää yhdenmukaisesti 6.2 §:n kanssa;⁴⁴ niinpä erityinen merkitys asianosaiselle vaikuttaa paitsi kohtuullisen keston arviointiin, myös hyvityksen määrään. Hyvityslain tulkinnassa kiireellinen asia ja erityisen merkittävä asia toimivat siis synonyymeinä.

Siviiliasioista työ- ja virkamiesoikeudelliset riidat ovat useimmiten erityisen merkittäviä, vähintäänkin silloin, kun asianosaisen toimeentulo on uhattuna esimerkiksi irtisanomisen vuoksi.⁴⁵ (EIT ei ole kuitenkaan edellyttänyt kiireellistä käsittelyä silloin, kun riita on koskenut pientä työoikeudellista saatavaa, kuten matkakulujen korvaamista.⁴⁶) Eläkkeen leikkaus on luokiteltu erityisen merkittäväksi asiaksi.⁴⁷ Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kiireellisiä siviilioikeudellisia kysymyksiä ovat myös asianosaisen oikeustoimikelpoisuus ja perhestatus sekä lasten huolto.⁴⁸ Suuren jaoston *Oršuš*-tuomion perusteella samaan kategoriaan kuuluu oikeus koulutukseen.⁴⁹ Yritykselle erityisen merkittävänä on pidetty hallintoprosessia siitä, missä muodossa ja laajuudessa se voi jatkaa liiketoimintaansa.⁵⁰

Rikosasia voi olla syytetylle erityisen merkittävä. Harkintaan vaikuttavat ainakin syytteiden vakavuus sekä rikosprosessin aikaiset rasitukset, kuten tutkintavankeus.⁵¹ Myös syytetylle raskas sivuvaatimus voi puoltaa kiireellistä käsittelyä.⁵² Sen sijaan pelkästään syytettyjen asema julkisuuden henkilöinä (esim. kansanedustajina) ei edellytä kiireellistä käsittelyä ainakaan tuoreen *Liblik*-tuomion mukaan.⁵³

Monenlaiset yksilölliset olosuhteet voivat tehdä asiasta kiireellisen. Oikeustilaa ja sen ennakoimattomuutta valaisee tapaus *Tănase v. Romania*, joka jakoi suuren jaoston mielipiteitä.

Herra Tănase (s. 1943) oli törmännyt henkilöautollaan sekä pysäköityyn kuorma-autoon että toiseen henkilöautoon, mistä hänelle aiheutui hengenvaarallisia vammoja, joita hoidettiin sai-

⁴² Ks. *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania* 25.6.2019 (suuri jaosto) k. 209; *Frydlender v. Ranska* 27.6.2000 (suuri jaosto), k. 43. Hyvityslaisissa kriteerit luokitellaan kolmen kohdan alle, mutta nelijako on selkeä ja oikeuskirjallisuudessa tavanomainen, ks. Henzelin – Rordorf 2014 s. 86; Calvez – Regis 2018 s. 16.

⁴³ Ks. samoin Calvez – Regis 2018 s. 24–25.

⁴⁴ Ks. HE 233/2008 vp s. 24–26.

⁴⁵ *Frydlender v. Ranska* 27.6.2000 (suuri jaosto), k. 45. Tapauksen taustasta av. 21 edellä. Laajemmin ks. Guide on Article 6 (civil limb) 31.8.2022 s. 111.

⁴⁶ Ks. esim. *Pereira da Silva v. Portugali* 22.3.2016, jonka k. 74–78 ei mainita kiireellisyydestä. Asianosainen oli eläköitynyt tuomari, joka käynnisti varsin massiivisen prosessin 750 euron matkakulujen vuoksi (k. 6).

⁴⁷ *Bieliński v. Puola* 21.7.2022 k. 48.

⁴⁸ Ks. esim. *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania* 25.6.2019 (suuri jaosto) k. 213; *Laino v. Italia* 18.2.1999 (suuri jaosto), k. 18, 22.

⁴⁹ *Oršuš ja muut v. Kroatia* 16.3.2010 (suuri jaosto), k. 109. Tapauksen pääasiana oli romanilasten syrjintä eräänlaisella koulusegregaatiolla.

⁵⁰ Ks. *Satakunnan markkinapörssi ja Satamedia Oy v. Suomi* 26.7.2017 (suuri jaosto), k. 213. Lausuma on tosin melko lyhyt ja epämääräinen.

⁵¹ Ks. *McFarlane v. Irlanti* 10.9.2010 (suuri jaosto) k. 151, 156. Perustelujen mukaan kiireellistä käsittelyä puoltaa sekin, että tapahtumista on kulunut kauan. Oikeuskäytännöstä laajemmin ks. Henzelin – Rordorf 2014 s. 86.

⁵² Ks. *Piper v. Yhdistynyt kuningaskunta* 21.4.2015, k. 33, 55. Kysymyksessä oli noin 1,8 miljoonan punnan konfiskaatiovaatimus.

⁵³ *Liblik ja muut v. Viro* 20.4.2019, k. 103. Korruptiorikoksista syytettiin kahta kansanedustajaa, virkamiehiä ja liike-elämän vaikuttajia.

raalassa useita kuukausia. Tapahtumainkulku jäi epäselväksi jopa sen suhteen, ajoiko toinen henkilöauto ensin Tänasen auton perään vai törmäsikö tämä ensin kuorma-autoon. Tänase ryhtyi asianomistajaksi (civil party) kesäkuussa 2005. Kun syyttäjänvirasto keskeytti esitutkinnot, hän valitti päätöksestä eri instansseihin, kunnes joulukuussa 2006 tuomioistuimien määräsi käynnistämään uudelleen esitutkinnot, jotka koskivat muita kuljettajia. Tutkinnot keskeytettiin ilman syytteitä huhtikuussa 2011, avattiin uudelleen seuraavana vuonna, keskeytettiin pian jälleen, ja Tänasen valituskierron päättyi tuloksettomana maaliskuussa 2013.⁵⁴

EIT:n suuren jaoston enemmistö piti prosessin kestoa kohtuullisena todeten muun muassa, ettei onnettomuudesta johtuva vahingonkorvausvaatimus ole kiireellinen asia.⁵⁵ Tässä arvioinnissa enemmistö ei noteerannut yksilöllisiä olosuhteita; sen sijaan viiden tuomarin vähemmistö korosti, että vakavasti loukkaantuneelle henkilölle onnettomuutta koskeva prosessi on "of enormous importance".⁵⁶ Enemmistön kanta vaikuttaa merkittävästi myös aiempaa oikeuskäytäntöä ja -kirjallisuutta vasten. Yksilön terveydentila on edellyttänyt kiireellistä käsittelyä esimerkiksi, kun kuolemansairaat HIV-potilaat ovat vaatineet vahingonkorvauksia.⁵⁷

Asian monimutkaisuus voi liittyä faktoihin tai oikeusnormeihin. Faktuaalisen monimutkaisuuden mittareita ovat ainakin todistusaineiston laajuus, syytekohtien tai kannevaatimusten määrä sekä asianosaisten lukumäärä.⁵⁸ EIT ei aseta yleisiä numeraalisia rajoja, mutta on todennut esimerkiksi, että kolmen syytetyn määrä ei vielä tehnyt verorikosprosessista erityisen monimutkaista.⁵⁹ Oikeudellinen monimutkaisuus voi johtua esimerkiksi perusoikeuksien punninnasta. Monimutkaisuutta indikoi ainakin se, että oikeuskysymyksessä tarvitaan korkeimman oikeuden ennakkopäätös tai EU-tuomioistuimen ennakkoratkaisu.⁶⁰ Jotta harkinta pysyy selkeänä, asian monimutkaisuus on syytä pitää erillään prosessin aikaisista tapahtumista. Toisinaan näin tehdäänkin EIT:n perustelulauseissa.⁶¹ Asianosaisten tai tuomioistuimien toiminta voi näet mutkistaa prosessia suhteettoman paljon, vaikka prosessin kohde (case) ei olisi erityisen monimutkainen.

Tuomioistuimien ja muiden viranomaisten toiminta on tärkeä kriteeri, jota EIT arvioi suhteellisen ankarasti. Oikeudenkäynti on viivästynyt, jos se sisältää pitkiä toimeettomia ajanjaksoja, joita valtio ei selitä tyydyttävästi. Esimerkiksi *Piper*-tapauksen alioikeuskäsittelyssä pääkäsittelyn ja tuomion antamisen välillä kului neljä ja puoli kuukautta,⁶² ja *McFarlane*-tapauksen muutoksenhaussa val-

⁵⁴ *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania* 25.6.2019 (suuri jaosto), k. 11–12, 18–19, 23, 29, 34–35, 45–47, 53–54, 59–61. Tällainen asianomistajan valitusoikeus liittyyneen siihen, että hänellä ei ole toissijaista syyteoikeutta.

⁵⁵ *Ibid.*, k. 213.

⁵⁶ *Ibid.*, tuomarien Raimondi, Sicilianos, Karakas, Vučinić ja Harutyunyan eriyvä mielipide, k. 8–9.

⁵⁷ *Ks. A. ja muut v. Tanska* 8.2.1996, k. 78–81. EIT:n mukaan asia oli erityisen merkittävä itse potilaille, muttei heidän omaisilleen. Yksilöllisistä syistä oikeuskirjallisuudessa ks. Calvez – Regis 2018 s. 25–27.

⁵⁸ Esimerkiksi tapauksessa *Idalov v. Venäjä* 22.5.2012 (suuri jaosto), k. 188 EIT havaitsi "a certain degree of complexity", sillä järjestäytyneitä rikollisuutta koskevassa prosessissa oli kuusi syytettyä. Jutun asiakirjat täyttivät kymmenen nidettä (k. 183).

⁵⁹ *Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. ja muut v. Portugal* 30.10.2014, k. 52.

⁶⁰ *Ks. Satakunnan markkinapörssi ja Satamedia Oy v. Suomi* 26.7.2017 (suuri jaosto), k. 212; *Liga Portuguesa de Futebol Profissional v. Portugal* 17.5.2016, k. 92. Ensimmäinen koski yksityisyyden suojan ja sananvapauden punnintaa verotustietojen julkaisemistoinnissa, jälkimmäinen taas sitä, loukkasiko jalkapalloliigan työehtosopimus pelaajien elinkeinovapautta eräissä sopimusten päättymistilanteissa. Monimutkaisuuden indikaattoreista ks. myös Nieminen 2016 s. 315–316.

⁶¹ *Ks. esim. Pereira da Silva v. Portugal* 22.3.2016, k. 75, jonka mukaan asia ei ollut erityisen monimutkainen ilman asianosaisten lukuisia hakemuksia. *Ks. myös Lupeni Greek Catholic Parish ja muut v. Romania* 29.10.2016 (suuri jaosto), k. 119–121, 150. EIT ei pitänyt asiaa erityisen monimutkaisena, sillä Romanian korkein oikeus vain oli itse tulkinnot toimivaltasäännöksiä epäyhtenäisesti ja siten luonut sekavan oikeuskäytännön. Tapauksessa *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania* 25.6.2019 (suuri jaosto) enemmistö piti asiaa monimutkaisena (k. 210), kun taas vähemmistö oli toista mieltä (tuomarien Raimondi, Sicilianos, Karakas, Vučinić ja Harutyunyan eriyvä mielipide, k. 4).

⁶² *Piper v. Yhdistynyt kuningaskunta* 21.4.2015, k. 65, 67.

mistelun päättymisestä pääkäsittelyn alkuun kului 13 kuukautta.⁶³ Vertailun vuoksi *Idalov*-tapauksessa suuri jaosto arvioi viranomaisten ja tuomioistuinten toimineen riittävän aktiivisesti.⁶⁴ Tuomioistuimen toiminta voi puhua viivästymisen puolesta silloinkin, kun ei todeta yksittäisten tuomarien laiminlyöntejä. Hitaushan voi johtua esimerkiksi siitä, että asioita joudutaan jakamaan uudelleen tuomarin työmäärän käytyä liialliseksi tai tuomarin siirryttyä toisiin tehtäviin.⁶⁵ Valtiolla on velvollisuus resursoida ja organisoida tuomioistuimet niin, että asiat käsitellään kohtuullisessa ajassa.⁶⁶

Mitä tulee tuomioistuimen päätöksentekoon, kiinnostavia erityiskysymyksiä ovat jutun palauttaminen, toisen ratkaisun odottaminen ja prosessinjohto siviiliprosessissa. Palauttaminen voi perustua ainakin alemman tuomioistuimen menettelyvirheeseen tai oikeudenkäyntiaineiston puutteellisuuteen.⁶⁷ *Lupeni*-tapauksessa riita-asia oli palautettu alioikeuteen kahteen kertaan, koska ensimmäisellä kierroksella vasta korkein oikeus oli todennut yleiset tuomioistuimet toimivaltaisiksi ja toisella kierroksella alioikeus oli tehnyt toisenlaisen menettelyvirheen. EIT:n suuri jaosto katsoi oikeudenkäynnin viivästyneen.⁶⁸ *Satamedia*-tapauksessa suuri jaosto tuli samaan tulokseen; juttu oli käsitelty kaikissa oikeusasteissa kahdesti siksi, että korkein hallinto-oikeus oli kumoamisen yhteydessä palauttanut asian tietosuojalautakuntaan uuden päätöksen muotoilemiseksi.⁶⁹ Palauttamisen taustalla on useimmiten hyviä syitä, kuten muutoksenhakuoikeuden turvaaminen, mutta myös viiveen ja lisäkulojen välttäminen on tärkeä näkökohta harkinnanvaraisissa tilanteissa.⁷⁰

Tuomioistuin saattaa odottaa ylemmän tuomioistuimen ratkaisua samankaltaisessa asiassa taikka saman tosiseikaston arviointia toisessa tuomioistuinhaarassa. Odottaminen voi olla sinänsä perusteltua lainkäytön yhtenäisyyden takaamiseksi ja erityisasiantuntemuksen hyödyntämiseksi.⁷¹ EIT on kuitenkin usein pitänyt viivettä liiallisena, mikäli ratkaisua on odotettu vuosikautia.⁷² Toisin arvioidaan tapausta, jossa juuri asianosainen oma-aloitteisesti pyytää toisen ratkaisun odottamista ja siltä osin luopuu oikeudestaan joutuisaan käsittelyyn. Tällöin valitus on jopa jätetty tutkimatta selvästi perusteettomana.⁷³ *Bullen*-tapauksessa ratkaisua odotettiin asianosaisten yhteisymmärryksen pohjalta, ja pienen puntaroinnin jälkeen EIT päättyi siihen, ettei kyseinen viive tee kestosta kohtuutonta.⁷⁴

⁶³ *McFarlane v. Irlanti* 10.9.2010 (suuri jaosto), k. 151, 154.

⁶⁴ *Idalov v. Venäjä* 22.5.2012 (suuri jaosto), k. 190. Valtion vastuulle kuuluvia viiveitä pidettiin vähämerkityksisinä.

⁶⁵ Nämä ovat Suomessa melko tyypillisiä viivytyksen syitä. Havainnollisia esimerkkejä ovat eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu EOAK/2769/2021 29.4.2022 ja Vaasan hovioikeuden päätös 27.6.2022 asiassa R21/1076.

⁶⁶ Ks. esim. *Keaney v. Irlanti* 30.4.2020 k. 87; *Bieliński v. Puola* 21.7.2022 k. 44.

⁶⁷ Ks. EIT-käytännöstä Henzelin – Rordorf 2014 s. 89. Suomen oikeudesta ks. jo Veikko Reinikainen, Jutun palauttamisesta: prosessioikeudellinen tutkimus, Suomalainen Lakimiesyhdistys 1956, s. 60–65.

⁶⁸ *Lupeni Greek Catholic Parish ja muut v. Romania* (suuri jaosto), k. 12–25, 147–150.

⁶⁹ *Satakunnan markkinapörssi ja Satamedia Oy v. Suomi* 26.7.2017 (suuri jaosto), k. 210–211.

⁷⁰ Tuoreesta kotimaisesta oikeuskäytännöstä ks. KKO 2020:40 ja 2012:80. Kirjallisuudesta ks. Antti Jokela, Hovioikeusmenettely, Alma Talent 2022, s. 589–590; Matti Kuuliala – Tuula Linna – Timo Saranpää, Siviiliprosessi I, Alma Talent 2022, s. 159–162. Harkinnanvaraisia tilanteita syntyy ainakin silloin, kun alioikeuden perustelut ovat puutteelliset tai kun muutoksenhakuasteessa ilmaantuu uutta aineistoa.

⁷¹ Esimerkiksi kotimaisessa veropetosprosessissa toisinaan odotetaan hallintoprosessuaalista päätöstä. Ratkaisun KKO 2004:58 kohdassa 13 korkein oikeus on pitänyt ”luonnollisena”, että tällaisella päätöksellä on painava merkitys myös yleisessä tuomioistuimessa.

⁷² Ks. *Piper v. Yhdistynyt kuningaskunta* 21.4.2015, k. 63, 67. Alioikeus odotti korkeimman oikeuden (House of Lords) ratkaisua toisessa asiassa, mikä tuotti arviolta kahden vuoden viiveen; kyse oli toki vain yhdestä tekijästä kokonaisarvioinnissa. Ks. myös *Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. ja muut v. Portugal* 30.10.2014 k. 56–59, jossa veropetosprosessi jätettiin lepäämään hallintoprosessin vuoksi.

⁷³ Ks. *Virolainen v. Suomi* 7.2.2006 (pätös), k. 2. Tapauksesta ks. Ervo 2008 s. 139–140.

⁷⁴ *Bullen v. Yhdistynyt kuningaskunta* 8.1.2009 k. 10, 62. EIT ymmärsi kyseisen viiveen neutraaliksi eli sellaiseksi, jota ei lueta valtion eikä myöskään asianosaisten toiminnan syyksi. Tapauksessa prosessin kesto oli tosin kohtuuton muiden viiveiden vuoksi.

Useimpien Euroopan maiden siviiliprosessissa on asianosaisten tehtävä hankkia ja esittää oikeudenkäyntiaineisto. Niinpä valtion orgaaneista prosessin kulkuun voi vaikuttaa vain tuomioistuin, ja sekin rajoitetusti. Tästä lähtökohdasta huolimatta myös siviiliprosessin joutuisuus on yleisen edun kysymys,⁷⁵ josta valtion tulee huolehtia. Tuomarilla tulee olla käytössään riittävät valtuudet esimerkiksi asettaa preklusiivisia määräaikoja ja rajoittaa todistelua; ja tuomarin tulee tarvittaessa harjoittaa aktiivista prosessinjohtoa.⁷⁶

Asianosaisen toiminta voi vaikuttaa hyvityslain 4 §:n tulkintaan ratkaisevasti. Asianosaisen tietynlainen toiminta puhuu sen puolesta, että oikeudenkäynnin kesto katsotaan sittenkin kohtuulliseksi. (Sama argumentti vaikuttaa myös määrälliseen harkintaan eli hyvityslain 6 §:n tulkintaan, kuten havaitaan myöhemmin luvussa 3.) Tämä argumentti nousee esiin kahdessa varsin erilaisessa asiayhteydessä: Ensimmäisessä asianosainen on hidastanut oikeudenkäyntiä huolimattomalla tai jopa moitittavalla menettelyllä. Toisessa asianosaisen heikko terveydentila on estänyt prosessin joutuisan etenemisen.⁷⁷

Ensimmäinen kategoria sisältää vakavuudeltaan erilaisia tapauksia. Räikeissä tapauksissa asianosainen on ”tehtaillut” niin lukuisia perusteettomia väitteitä tai muutoksenhakemuksia, että ne kielivät häirintä- tai viivytystaktiikasta. Tällöin kansalliset tuomioistuimet usein luonnehtivat toimintaa sellaisilla ilmauksilla kuin prosessin väärinkäyttö⁷⁸ tai vilpillinen mieli (*mala fide*)⁷⁹. Esimerkiksi tuomiossa *Pereira da Silva v. Portugali* EIT totesi, että noin 12-vuotisen prosessin aikana asianosainen oli tehnyt neljä varsinaista valitusta, seitsemän pyyntöä ratkaisujen selventämiseksi ja 13 muuta muutoksenhakemusta, joista yksi oli aiemmin hylätyn hakemuksen kopio. EIT:n mukaan asianosainen oli yksin vastuussa hidastumisesta, minkä vuoksi kesto ei ollut kohtuuton.⁸⁰

Lievemmissä tapauksissa ei voida tehdä näin jyrkkiä johtopäätöksiä vaan tarvitaan toisenlaisia kriteerejä. Tällöin arvioidaan, onko asianosainen ajanut juttuaan huolellisella eli asianmukaisella tavalla. EIT-käytännön perusteella huolimattonta saattaa olla esimerkiksi puutteellisen haastehakemuksen laatiminen, vaatimusten esittäminen perusteettoman monia vastaajia kohtaan,⁸¹ lukuisat lykkäyspyynnöt ja uusien todistajien myöhäinen nimeäminen.⁸² Ratkaisussa *McFarlane v. Irlanti* suuri jaosto pohti monipuolisesti, merkitsivätkö syytetyn tietyt hakemukset huolimattonta prosessaamista. Vaikka hakemus tai prosessiväite hylätään, se on hyvinkin voinut olla *ex ante* järjellinen, jolloin sitä ei pidä leimata huolimattomaksi.⁸³ On varottava jälkiviisasta ja ankaraa arviointia – etenkin rikosasian vastaajaa kohtaan.⁸⁴

⁷⁵ Ks. *Keaney v. Irlanti* 30.4.2020, tuomari O’Learyn mielipide, k. 27.

⁷⁶ Ks. *Keaney v. Irlanti* 30.4.2020, k. 89–90; *Sürmeli v. Saksa* 8.6.2006 (suuri jaosto), k. 129; Calvez – Regis 2018 s. 21–22. Suomen lainsäädäntö sisältänee tarpeeksi keinoja joutuisan siviiliprosessin aikaansaamiseksi.

⁷⁷ Tämä hahmotus on oikeuskirjallisuudessa varsin vakiintunut, ks. esim. Calvez – Regis 2018 s. 17–19, Henzelin – Rordorf 2014 s. 87–88. Kielellisesti on toki omalaatuista sanoa, että heikon terveydentilan kohdalla olisi kyse asianosaisen toiminnasta (*conduct, comportement*).

⁷⁸ Ks. *Keaney v. Irlanti* 30.4.2020 k. 30: Irlannin korkeimman oikeuden mukaan eräät toimet olivat ”nothing short of an abuse of process”.

⁷⁹ *Pereira da Silva v. Portugali* 22.3.2016 k. 19, jonka mukaan Portugalin korkein hallinto-oikeus käytti luonnehdintaa ”mauvaise foi procédurale (litigância de má fé)”.

⁸⁰ *Pereira da Silva v. Portugali* 22.3.2016, k. 76–78. EIT:n käsitys prosessuaalisten oikeuksien väärinkäytöstä vaikuttaa olevan sopusoinnussa sen kanssa, kuinka oikeuden väärinkäyttö Suomessa tavallisesti ymmärretään. Ks. esim. Tuula Linna, Oikeuden väärinkäytön kielto ja sen sovelluksia, Lakimies 4/2004 s. 622–638, etenkin s. 631.

⁸¹ Näistä kahdesta ks. *Keaney v. Irlanti* 30.4.2020, k. 15–20, 93–95. Kantaja oli esittänyt peräti 18 vastaajaa kohtaan kannevaatimuksia. Tapausta esitellään tarkemmin luvussa 3.

⁸² Näistä kahdesta ks. *Idalov v. Venäjä* 22.5.2012 (suuri jaosto) k. 189.

⁸³ *McFarlane v. Irlanti* 10.9.2010 (suuri jaosto), k. 20–34, 148–149. Kesken alioikeuskäsittelyn syytetty ajoi korkeimpaan oikeuteen saakka kaksi perusoikeuspohjaista *prohibition action* -hakemusta syytteiden torjumiseksi. Ensimmäisen mukaan rikosprosessi oli korjaamattoman epäreilu lähinnä siksi, että tärkeää todistusaineistoa oli hävinnyt. Toisessa hakemuksessa syytetty vetosi prosessin kohtuuttomaan kestoan vastuuvapausperusteena.

Asianosaisen heikkoa terveydentilaa ei (tyypillisesti) voi pitää valtion orgaanien aiheuttamana, joten siitä johtuva viive ei tee oikeudenkäynnin kestosta kohtuutonta. On sinänsä harvinaista, että merkittävä viive *johtuu ainoastaan terveydentilasta*. Ensinnäkin kysymyksessä täytyy olla sellainen prosessi, joka edellyttää asianosaisen henkilökohtaista osallistumista; toiseksi viranomaisten täytyy toimia riittävän aktiivisesti heti esteen poistuttua. Esimerkiksi yllä esitellyssä *Tänasetapauksessa* EIT otti huomioon sen, että asianomistajan hengenvaaralliset vammat hidastivat esitutkintaa joitakin kuukausia.⁸⁵ Kotimaisessa ennakkotapauksessa KKO 2020:2 rikosasian käräjäoikeuskäsittely ei ollut viivästynyt, koska lykkäykset olivat johtuneet syytetyn terveydentilasta.⁸⁶ Pitkäaikaisesta esteestä voidaan mainita ääriesimerkinä tapaus *Krakolinig v. Itävalta*. Vastaaja sai syytteen talousrikoksesta kesäkuussa 1985, mutta alioikeuden päätöksittelyä lykättiin sydänkohtauksen vuoksi. Seuraavien noin 20 vuoden ajan tuomioistuimien pyrki toistuvasti järjestämään päätöksittelyä, mutta lääkärinlausuntojen mukaan vastaajan terveydentila oli aina liian heikko. Kun hän valittiin Strasbourgin prosessin kohtuuttomasta kestosta, EIT piti valitusta selvästi perusteettomana viitaten asianosaisen ja viranomaisten toimintaan.⁸⁷

Täsmällisissä perusteluissa eritellään prosessin viiveet ja luokitellaan ne asianosaisen, valtion tai ei kummankaan syyksi. EIT käyttää tästä operaatiosta termiä *attribute* tai sen johdannaisia.⁸⁸ Luokittelu ei merkitse pelkkää kausaalisuhteen toteamista vaan sisältää arvoarvostelman: tietty viive on saattanut sinänsä johtua esimerkiksi asianosaisen prosessiväitteestä, mutta ellei sitä katsota moitittavaksi tai huolimattomaksi, viivettä ei lueta hänen syykseen.⁸⁹

Mitä tulee asianosaisen toiminnan arviointiin, EIT:n perustelutyö sisältää erityispiirteitä, jotka lainsoveltajan on hyvä tuntea. Usein EIT lausuu sivuhuomautuksena, että asianosainen on oikeutettu (*entitled*)⁹⁰ käyttämään kaikki lain tarjoamat oikeussuojakeinot tai ettei hän ole vastuussa (*responsible*) niiden tuottamasta viiveestä.⁹¹ Näillä maininnoilla ei kuitenkaan ole ratkaisevaa merkitystä, koska EIT usein samassa yhteydessä toteaa, ettei kyseinen viive kuulu myöskään valtion kontolle eikä tee kestosta kohtuutonta. Tällöin EIT toisinaan luonnehtii asianosaisen toimintaa ”objektiiviseksi tekijäksi” (*objective factor*), joka ei ole moitittava mutta vaikuttaa argumentaatiossa samalla tavalla.⁹² Jos pyritään analyttävään ajatteluun, tällaiset ilmaukset vaikuttavat hämmentäviltä ja varsin tarpeettomilta välikäsitteiltä.

Yksinkertaisempaa on kuvata oikeustilaa niin, että tietyt tosiseikat (asianosaisen viivytystaktiikka, huolimaton prosessaaminen ja heikko terveydentila) puhuvat keston kohtuullisuuden puolesta, suuremmalla tai pienemmällä painolla. EIT-käytännössä kyseisen argumentin *painoarvo onkin varsin tilanneherkkä ja vaikeasti ennakoitava*. Voidaan kuitenkin muotoilla muutama ohjenuora: Jos viive lasketaan asianosaisen kontolle, ei ole mitään kiinteää aikarajaa, jonka ylittäminen tekisi

---

Vaikka Irlannin korkein oikeus hylkäsi molemmat hakemukset, EIT:n mukaan ne eivät olleet niin perättömiä, että viiveet pitäisi lukea asianosaisen syyksi.

⁸⁴ Sinänsä myös rikosasian vastaajan toimiin sovelletaan huolellisuuskriteeriä (*diligence*), ks. *ibid*.

⁸⁵ *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania* 25.6.2019 (suuri jaosto), k. 211 ja tarkemmin k. 15–22.

⁸⁶ KKO 2020:2, k. 29 ja 32.

⁸⁷ Ks. *Krakolinig v. Itävalta* 10.5.2012 (päätös), k. 3–11, 26–27. Mainittakoon, että vuosina 2000–2009 valittaja tuomittiin rangaistukseen kolmesta muusta rikoksesta muissa tuomioistuimissa (k. 16).

⁸⁸ Ks. *McFarlane v. Irlanti* 10.9.2010 (suuri jaosto), k. 148.

⁸⁹ Ks. esim. *Piper v. Yhdistynyt kuningaskunta* 21.4.2015, k. 63–64, 67–68; *McFarlane v. Irlanti* 10.9.2010 (suuri jaosto), k. 148.

⁹⁰ Ks. *Piper v. Yhdistynyt kuningaskunta* 21.4.2015, k. 56; *McFarlane v. Irlanti* 10.9.2010 (suuri jaosto), k. 148.

⁹¹ Ks. *Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania* 25.6.2019 (suuri jaosto), k. 211.

⁹² Ks. klassikotapauksista *Eckle v. Saksa* 15.7.1982, k. 82 ja myöhemmistä *Liga Portuguesa de Futebol Profissional v. Portugal* 17.5.2016, k. 93. Prosessitoimien lisäksi myös heikkoa terveydentilaa luonnehditaan objektiiviseksi tekijäksi, ks. *Krakolinig v. Itävalta* 10.5.2012 (päätös), k. 27. Kotimaisesta oikeuskirjallisuudesta ks. Nieminen 2016 s. 321–324.

oikeudenkäynnin kestosta kohtuuttoman.⁹³ Tämä ilmenee parhaiten ratkaisuista *Pereira da Silva ja Krakolinig*. Toisaalta asianosaisen moitittavakaan toiminta ei kokonaan ”pilaa” hänen oikeuttaan joutuaan prosessiin; vaikka valtaosa viiveistä laskettaisiin asianosaisen syyksi, valtion kontolle jäävä viive voi riittää siihen, että kesto katsotaan kohtuuttomaksi.⁹⁴ Esimerkiksi *Keaney*-tapauksessa kesto oli kohtuuton vain siksi, että Irlannin korkein oikeus ei ollut kyllin ripeästi kehottanut asianosaista täydentämään valituksiaan.⁹⁵ Lyhyesti sanoen EIT arvioi, *ovatko valtion organit tehneet kaikkensa prosessin jouduttamiseksi*. Poikkeuksellinenkin kesto on kohtuullinen, jos siihen on kyllin poikkeuksellisia syitä asianosaisen puolella.

Mitä tulee keston kohtuullisuuden kokonaisarvioon, oikeustieteessä on tehty EIT-käytännöstä tiettyjä numeraalisia yleistyksiä. Jos prosessi on vienyt alle kolme vuotta, vahvan pääsäännön mukaan kesto on kohtuullinen ja valitus hylätään selvästi perusteettomana.⁹⁶ Toisena rajapyykkinä pidetään viiden vuoden kesto: ⁹⁷ lyhyempi on useimmiten kohtuullinen, ellei viranomaisten toiminnasta tai asian merkityksestä muuta johdu,⁹⁸ kun taas pidempi prosessi on tyypillisesti viivästynyt, ellei erityisestä monimutkaisuudesta tai asianosaisen toiminnasta muuta johdu.⁹⁹ Jos kesto on yli seitsemän tai kahdeksan vuotta, vahvan pääsäännön mukaan se voi olla kohtuullinen vain asianosaisen toiminnan muttei monimutkaisuuden vuoksi.¹⁰⁰ (Poikkeuksena voidaan mainita *Omdahl*-tapaus, mutta koska kyseinen ”oikeudenkäynti” koostui monivaiheisesta pesänselvityksestä ja perinnönjaosta, en tekisi ratkaisusta laajempia johtopäätöksiä.¹⁰¹)

Numeraalisiin yleistyksiin tulee suhtautua varauksella, koska oikeuskäytännössä, esitöissä ja oikeustieteessä vakiintuneesti korostetaan tapauskohtaista arviointia.¹⁰² Voi sanoa, että yleistyksiset tarjoavat lainsoveltajalle hyödyllisen lähtökohdan, joka ei kuitenkaan vielä riitä ratkaisun oikeuttamiseen.¹⁰³ Ratkaisun oikeuttamiseksi tulee arvioida tapauksen erityispiirteitä hyvityslain 4 §:n kriteerejä vasten.¹⁰⁴

⁹³ Calvez – Regis 2018 s. 17 toteavat: ”The applicant’s conduct is the only criterion which may lead to a finding that there has been no violation, even where the length of proceedings is manifestly excessive, provided that no significant inactivity can be attributed to the domestic courts.”

⁹⁴ Ks. esim. *Piper v. Yhdistynyt kuningaskunta* 21.4.2015, k. 60–67.

⁹⁵ *Keaney v. Irlanti* 30.4.2020, k. 95–100.

⁹⁶ Ks. Henzelin – Rordorf 2014 s. 94.

⁹⁷ Ks. Henzelin – Rordorf 2014 s. 94; Calvez – Regis 2018 s. 5; HE 233/2008 vp s. 24.

⁹⁸ Ks. esim. *Idalov v. Venäjä* 22.5.2012 (suuri jaosto), k. 188–191. 4 vuoden 11 kuukauden kesto oli monimutkaisessa rikosprosessissa kohtuullinen, etenkin kun valtion kontolle jäävät viiveet katsottiin vähäisiksi.

⁹⁹ Monimutkaisissa rikosjutuissa kesto katsottiin kohtuulliseksi esimerkiksi tapauksissa *Horych v. Puola* 17.5.2012, k. 115 (kesto 5 vuotta 6 kuukautta) ja *Eskelinen v. Suomi* 3.2.2004 (päätös, prosessin kesto 5 vuotta 1 kuukausi) ja kohtuuttomaksi esimerkiksi tapauksessa *Kiryakov v. Ukraina* 12.1.2012, k. 62–66 (kesto 5 vuotta 5 kuukautta). Tuomioistuinten toiminta vaikuttaa olleen keskeinen kriteeri.

¹⁰⁰ Ks. Henzelin – Rordorf 2014 s. 94; Calvez – Regis 2018 s. 5; Hirvelä – Heikkilä 2017 s. 466. Oikeuskäytännöstä ks. esim. *McFarlane v. Irlanti* 10.9.2010 (suuri jaosto), k. 146 jonka mukaan jonkinasteinen monimutkaisuus ei selittänyt prosessin 10 vuoden 6 kuukauden kesto; *Liga Portuguesa de Futebol Profissional v. Portugali* 17.5.2016 k. 92–96, jossa erityisen monimutkaisen jutun 9 vuoden 7 kuukauden käsittelyaika katsottiin kohtuuttomaksi; *Vegotex International S.A. v. Belgia* 3.11.2022 (suuri jaosto), k. 155–157, jonka mukaan monimutkaisen veronkorotusprosessin 13 vuoden 6 kuukauden kokonaiskesto oli kohtuuton.

¹⁰¹ *Omdahl v. Norja* 22.4.2021 k. 54, 57–58, 65–66.

¹⁰² Ks. esim. *Martins Moreira v. Portugali* 26.10.1988, k. 54; HE 233/2008 vp s. 23; Ervo 2008 s. 111; William Schabas, *The European Convention on Human Rights*, Oxford University Press 2015, s. 292.

¹⁰³ Heuristiikasta ja justifikaatiosta ks. Hannu Tapani Klami, *Ihmisen säännöt*, Turun yliopisto 1983, s. 155–161.

¹⁰⁴ Hyvistä perusteluista ks. esim. KKO 2021:14.

3 ASIANOSAISEN TOIMINNAN VAIKUTUS HYVITYSHARKINNASSA

Tässä luvussa oletetaan, että oikeudenkäynti on viivästynyt hyvityslain 4 §:n tarkoittamalla tavalla. Hyvityslain 3.1 §:n mukaan yksityisellä asianosaisella on oikeus saada valtion varoista 6 §:ssä tarkoitettu kohtuullinen hyvitys, jos oikeudenkäynti viivästyy siten, että se loukkaa asianosaisen oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa. Hyvityksen määrää koskeva pääsääntö ilmaistaan 6.2 §:n alussa: määrä on 1 500 euroa vuodessa kultakin vuodelta, jona oikeudenkäynti on tuomioistuimen tai viranomaisen vastuulla olevasta syystä viivästynyt. Lainsoveltajan tulee siis viimeistään tässä vaiheessa arvioida, kuinka pitkä viive katsotaan valtion syyksi.

Hyvityslain 6 § sisältää myös monia poikkeussääntöjä hyvityksen määrästä. Hyvitystä voidaan alentaa tai korottaa esimerkiksi niiden neljän kriteerin perusteella, jotka ohjaavat keston kohtuullisuuden arviointia (6.2 § *in fine*). Joka tapauksessa lainsäätäjän tarkoitus on, että kotimaisissa tuomioistuimissa hyvityksen laskentatapa ja määrä vastaavat riittävästi EIT:n oikeuskäytäntöä.¹⁰⁵ Tuomioistuinten ei pidä omaksua ainakaan sellaisia asianosaiselle epäedullisia linjauksia, jotka eivät saa selvää tukea ihmisoikeustuomioistuimen käytännöstä. Esityölausumat ovat toisaalta myös rajoitettavia, sillä niiden perusteella tuomioistuinten ei kuulu luoda avokätisempää linjaa kuin EIT edellyttää.¹⁰⁶

Tässä luvussa keskityn siihen erityiskysymykseen, milloin asianosaisen toiminta puhuu hyvityksen alentamisen puolesta. EIT:n mukaan asianosaisen toiminta saattaa johtaa siihen, että hyvitystä tuomitaan vähäinen määrä tai ei lainkaan. Kun EIT on havainnut prosessin keston loukkaavan EIS 6 artiklaa, kohtuullisen hyvityksen tuomitseminen EIS 41 artiklan nojalla on *vahva mutta kumottavissa oleva presumptio*.¹⁰⁷ Myös hyvityslain esitöissä todetaan: ”Poikkeuksellisesti hyvitystä alentavat perusteet voisivat johtaa myös siihen, ettei hyvitystä määrätä lainkaan, vaan tyydytään oikeudenkäynnin viivästymisen toteamiseen.”¹⁰⁸ Tähän tulokseen on päädytty kolmessa melko tuoreessa EIT-ratkaisussa.

Tuomion *Keaney v. Irlanti* avainkohdassa todetaan iskevästi, että EIS:n soveltamiskäytännön ei pidä luoda asianosaiselle nurinkurista kannustinta (*perverse incentive*). Asianosaisen ei siis tule hyötyä siitä, että hän hidastaa prosessia väärinkäytöillä taktikoilla ja sitten valittaa kohtuuttomasta kestosta Strasbourgiiin. Tämä uhkakuva vaikuttaa jo keston kohtuullisuuden arvioinnissa ja tarvittaessa myös hyvitysharkinnassa.¹⁰⁹ Oikeuskäytännöstä voidaan kiteyttää nyrkkisääntö: EIT jättää hyvityksen määräämättä, jos kohtuuton kesto on johtunut selvästi suurimmalta osin asianosaisen toiminnasta, jota on luonnehdittu moitittavaksi. Havainnollistan asiaa esittelemällä tapausten *Keaney*, *McNamara* ja *Piper* pääpiirteet; tapauselostukset avaavat paitsi hyvitysharkintaa, myös keston kohtuullisuuden arviointia.

Tapauksen *Keaney v. Irlanti* taustalla oli herra Keaneyn epäonnistunut projekti remontoitua eräs rakennus Titanic-teemaravintolaksi. Helmikuussa 2006 Keaney nosti peräti 18 entistä liikeyritystään vastaan kanteita, joissa vedottiin vilppiin ja vaadittiin sopimusten julistamista pätemättömiksi. Alioikeuskäsittely hidastui toistuvasti siksi, että Keaneyn haastehakemuksissa ja kanteiden kehittämisessä ilmeni puutteita. Alioikeus päätyi 14 vastaajan kohdalla kanteiden varhaiseen hylkäämiseen (*strike out*) ja myöhemmin joulukuussa 2008 hylkäsi (*dismiss*) loputkin kanteet. Keaney

¹⁰⁵ HE 233/2008 vp s. 19, 25.

¹⁰⁶ Yleisesti ottaen EIS ja EIT osoittavat vain yksilön suojelun vähimmäistason, ja perusoikeusjärjestelmä voi tarjota argumentteja korkeatasoisemman suojelun puolesta. Hyvityslain soveltamisessa vähimmäistaso on riittänyt tuomioistuimille, ks. Nieminen 2016 s. 303, 337.

¹⁰⁷ Ks. *McNamara v. Yhdistynyt kuningaskunta* 12.1.2017 (komitea), k. 68.; *Scordino v. Italia (n:o 1)* 29.3.2006 (suuri jaosto), k. 204. Perusteluissa puhutaan aineettomasta vahingosta (*non-pecuniary damage, préjudice moral*). Välttääkseni vahingonkorvusoikeudellista terminologiaa käytän termiä hyvitys myös EIT-tapausten yhteydessä. Tämä vastaa myös EIS 41 artiklan vakiintunutta suomennosta kohtuullinen hyvitys.

¹⁰⁸ HE 233/2008 vp s. 26.

¹⁰⁹ *Keaney v. Irlanti* 30.4.2020, k. 132.

valitti molemmista ratkaisusta korkeimpaan oikeuteen, missä hän joutui useasti täydentämään muutoksenhakukirjelmäänsä. Korkein oikeus pysytti alioikeuden ratkaisut vuosina 2015 ja 2017 antamissaan tuomioissa.¹¹⁰ Keaneyn prosessitaktiikka merkitsi korkeimman oikeuden mukaan oikeudenkäynnin väärinkäyttöä.¹¹¹

Keaney valitti Strasbourgii siitä, että prosessi kesti yli 11 vuotta. EIT otti huomioon Keaneyn toiminnan mutta, kuten jo jaksossa 2.2 mainittiin, totesi oikeudenkäynnin viivästyneen siksi, että korkein oikeus oli tehnyt täydennyskehotukset liian hitaasti. Perusteluissa EIT ei ryhtynyt arvioimaan, monenko vuoden viive luetaan valtion kontolle, vaan totesi ainoastaan, että asianosainen oli ratkaisevasti vaikuttanut prosessin hitaaseen etenemiseen. Koska hän oli myös toiminut väärinkäyttöllisesti, EIT piti hyvityksen määräämistä aiheettomana.¹¹²

Myös *McNamara v. Yhdistynyt kuningaskunta* on valaiseva ja huomionarvoinen esimerkki, vaikka onkin vain kolmijäsenisen komitean antama tuomio. Se koski siviiliprosessia, jonka asianosaisia olivat McNamaran perustama osakeyhtiö ja eräs asianajotoimisto. Prosessi alkoi velkomuskanteella, jossa asianajotoimisto vaati yhtiötä suorittamaan noin 32 000 punnan asianajopalkkion. Yhtiö kiisti vaatimuksen ja nosti myöhemmin vastakanteen vaatien miljoonan punnan korvausta asianajotoimiston vilpistä, kuten epäaitojen asiakirjojen esittämisestä. Yhtiö hävisi jutun, koska sen väitteissä ei ollut mitään perää; tästä huolimatta prosessi kesti yli 18 vuotta yhtiön esitettyä runsaasti hyödyttöä aineistoa ja ajettua juttua taitamattomasti.¹¹³ Kansalliset tuomioistuimet luonnehtivat McNamaraa kiusanhenkiseksi (*vexatious litigant*) ja eräitä hänen prosessitoimiaan vakavaksi prosessin väärinkäytöksi.¹¹⁴

Kun McNamara teki ihmisoikeusvalituksen prosessin kestosta, EIT luokitteli selvän enemmistön viiveistä hänen omaksi syykseen. Kesto oli silti kohtuuton siksi, että pääkäsittelyn päättymisen ja tuomion antamisen välillä kesti liian kauan (kahdessa eri vaiheessa).¹¹⁵ Hyvitysharkinnassa EIT totesi, että vain *hyvin pieni osa* prosessin kestosta luettiin valtion syyksi. Näissä olosuhteissa ei ollut tarpeen määrätä hyvitystä.¹¹⁶ Hyvin pieneksi osaksi siis katsottiin reilut 10 % prosessin kestosta.¹¹⁷ Vaikka EIT ei hyvitysharkinnan perusteluissa nimenomaisesti vedonnut asianosaisen moitittavaan prosessitaktiikkaan, tämäkin argumentti on luullakseni vaikuttanut harkintaan.

Tapauksessa *Piper v. Yhdistynyt kuningaskunta* EIT taas arvioi vastaajan toimintaa rikosprosessissa ja etenkin sitä seuranneessa konfiskaatiomenettelyssä. Herra Piper sai 14 vuoden vankeusrangaistuksen huumausainerikoksesta prosessin kestettyä kaksi ja puoli vuotta. Tämän jälkeen konfiskaatiota käsiteltiin kahdessa oikeusasteessa yhteensä lähes yhdeksän vuoden ajan, mihin vaikuttivat vastaajan lukuisat hakemukset, lykkäyspyynnöt ja avustajan vaihdokset.¹¹⁸ Vetoomustuomioistuimen mukaan vastaaja ei voinut väittää kestoa kohtuuttomaksi, koska hän oli itse käyttänyt jokaisen mahdollisen juridisen juonen (*legal stratagem*) viivyttääkseen prosessia.¹¹⁹

EIT kuitenkin arvioi keston kohtuuttomaksi, koska viiveistä noin kolme vuotta luettiin valtion syyksi. *Piper*-tapauksen hyvitysharkinnassa todettiin, että oikeudenkäynnin hitaus oli enim-

¹¹⁰ *Keaney v. Irlanti* 30.4.2020, k. 15–32.

¹¹¹ *Ibid.*, k. 30: "the use of written submissions by the Appellant to make [...] unsubstantiated allegations against other parties to the proceedings is in my view nothing short of an abuse of process and is something to be strongly deprecated".

¹¹² *Keaney v. Irlanti* 30.4.2020, k. 95–100, 132–133.

¹¹³ Ks. *McNamara v. Yhdistynyt kuningaskunta* (komitea) 12.1.2017, k. 5–9, 25, 34, 42.

¹¹⁴ *Ibid.*, k. 44, 58.

¹¹⁵ *Ibid.*, k. 60–61.

¹¹⁶ *Ibid.*, k. 67–68.

¹¹⁷ Perustelukohdassa 60 mainittujen viiveiden yhteismäärä on noin 2 vuotta.

¹¹⁸ *Piper v. Yhdistynyt kuningaskunta* 21.4.2015, k. 5–10, 33–36, 56.

¹¹⁹ *Ibid.*, k. 42.

mäkseen vastaajan eikä valtion syytä; kolme vuotta näet oli noin 27 % prosessin kestosta. Tässä yhteydessä EIT myös viittasi vetoomustuomioistuimen paheksuvaan lausumaan *Piperin* oikeudenkäyntistrategiasta.¹²⁰

Kaikissa kolmessa tapauksessa lopputulos oli, ettei hyvitystä määrätty ollenkaan. On vaikea sanoa, käyttääkö EIT asianosaisen toimintaa myös hienojakoisempina argumenttina, joka vaikuttaa hyvityksen rahamäärään. Hyvitysharkintaa koskevat perustelut näet ovat niukkasanaisia; tyypillisesti EIT vain toteaa, että asianosaiselle on aiheutunut jonkin verran aineetonta vahinkoa, ja määrää tietyn summan kohtuusharkinnan perusteella (*equitable basis*).¹²¹ *McFarlane*-tuomiossa suuri jaosto avasi jonkin verran määrällistä hyvitysharkintaa: kaikki argumentit koskivat asian merkitystä asianosaiselle,¹²² vaikka keston kohtuullisuuden yhteydessä EIT oli havainnut asianosaisen jokseenkin myötävaikuttaneen viivytykseen.¹²³ Tapauksessa *Pantea v. Romania* tietyt viiveet luettiin asianosaisen syyksi ja prosessin kohtuuttomasta kestosta määrättiin silmiinpistävän pieni hyvitys (900 euroa). En kuitenkaan tekisi tapauksesta johtopäätöksiä, koska hyvitysharkinnan perustelut ovat mitäänsanomattomat ja lopputulokseen saattoi olla muitakin syitä.¹²⁴ Oikeuskäytäntö ei tue ainaakaan sellaista ajatusta, että asianosaisen toiminta olisi yleinen syy vähentää hyvityksen rahamäärää.

Yllä esitelty EIT-käytäntö ohjaa kotimaisen hyvityslain 6.2 §:n tulkintaa silloin, kun oikeudenkäynnin kesto on katsottu kohtuuttomaksi asianosaisen toiminnasta huolimatta. Hyvityksen määrääminen on *poikkeuksellisesti aiheetonta, jos selvä enemmistö viiveistä on aiheutunut asianosaisen kyllin moitittavasta prosessitoiminnasta* (häirintä- tai viivytystaktiikasta). EIT-käytäntö ei sen sijaan tue ajatusta, että asianosaisen heikko terveydentila tai ajoittainen huolimattomuus vaikuttaisivat enää hyvitysharkinnassa asianosaisen vahingoksi. Poikkeusta ei siis tule ymmärtää laajentavasti.

De lege ferenda voidaan arvostella tekniikkaa, jolla hyvityslaisissa on säännelty asianosaisen toiminnan vaikutusta hyvityksen määräämiseen. Laissa ei selkeästi ilmaista poikkeussääntöä, joka muotoiltiin edellisessä kappaleessa. On varsin yllättävää, että 6.2 §:ssä mainittu määrän alentaminen voi merkitä "alentamista nolnaan saakka".¹²⁵ Pikemminkin poikkeussääntö merkitsee poikkeamista hyvityslain 3.1 §:stä, jossa säädetään, milloin yksityisellä asianosaisella on hyvitysvaade valtiota kohtaan. Poikkeussääntö sopusikin paremmin 3.1 §:n toiseksi virkkeeksi kuin 6 §:ää koskeviin esityölausumiin.¹²⁶ Toki kyseessä on harvinainen erityistilanne, minkä vuoksi lakitekstin laajentaminen voi vaikuttaa suhteettomalta.

4 KORONAPANDEMIAAN LIITTYVÄT VIIVEET

Tässä luvussa selvitan ensin lyhyesti, mitä tarkoitan koronapandemiaan liittyvillä viiveillä. Sitten esitelen sellaisia EIT-käytännön yleislinjoja, jotka edes jonkin verran ohjaavat hyvityslain soveltamista näiden viiveiden kohdalla. Lopuksi tutustutaan aihetta koskevaan hovioikeuskäytäntöön. Artikkelin

¹²⁰ Ibid., k. 73–74. Perustelujen retorinen sävy on muutoinkin poikkeuksellisen moralisoiva, ja niissä palataan myös *Piperin* syytteenalaisten tekojen eli huumausainerikosten paheksuttavuuteen. Hyvityslain esitöissä todetaan, ettei hyvitysharkintaan vaikuta se, kuinka moitittavaa toimintaa pääasiaprosessi on koskenut (HE 233/2008 vp s. 26). Esitöiden linjaus vaikuttaa johdonmukaiselta, koska rikoksesta moittimisen paikka on rikostuomiossa.

¹²¹ Ks. esim. *Hartman v. Slovenia* 18.10.2012, k. 56.

¹²² *McFarlane v. Irlanti* 10.9.2010 (suuri jaosto), k. 160.

¹²³ Ibid., k. 150.

¹²⁴ *Pantea v. Romania* (N:o 2) 17.1.2017, k. 25, 28, 42. Hyvityksen määrään voi näet vaikuttaa myös kunkin valtion elintaso, ks. *Ernestina Zullo v. Italia* 29.3.2006 (suuri jaosto), k. 99; HE 233/2008 vp s. 9; Matti Pellonpää – Monica Gullans – Pasi Pölönen – Antti Tapanila, Euroopan ihmisoikeussopimus, Alma Talent 2018 s. 286–287.

¹²⁵ Toisaalta prosessioikeuden alalta voidaan mainita, että oikeudenkäyntikulukorvauksen määrän alentaminen OK 21:8 b:n nojalla voi merkitä alentamista nolnaan saakka. Ks. esim. KKO 2004:23.

¹²⁶ HE 233/2008 vp s. 26.

rajauksen vuoksi ei ole tarpeen käsitellä koronatoimien herättämiä valtiosääntö- tai hallinto-oikeudellisia kysymyksiä.¹²⁷ Luvun päätelmät ovat hyvinkin alustavia, koska oikeustila on vasta muoutumassa.

COVID-19-taudin aiheuttamaan koronapandemiaan on Suomessa vastattu viranomaistoimilla, jotka ovat viivyttäneet oikeudenkäyntejä suoraan ja epäsuorasti. Suoraa viivettä on seurannut istuntojen (pääkäsittelyjen ja valmisteluistuntojen) peruuttamisesta etenkin ensimmäisenä koronakeväänä: 16.3.2020 ja 31.5.2020 välisenä aikana yleiset tuomioistuimet eivät tyypillisesti pitäneet istuntoja kiireettömissä asioissa.¹²⁸ Tämä käytäntö perustui tuomioistuinten ja Tuomioistuinviraston ohjeisiin,¹²⁹ ei mihinkään nimenomaiseen säädökseen eikä keskitettyyn viranomaispäätökseen.¹³⁰ Suoraa viivettä on toki aiheutunut myöhemminkin tuomarien ja muiden prosessin avainhenkilöiden sairastumisten vuoksi. Laajamittainen etäyhteyksien käyttö on osaltaan ylläpitänyt tuomioistuinten toimintakykyä.¹³¹

Tilanne on aiheuttanut myös epäsuoraa viivettä eli pitkittänyt niitäkin oikeudenkäyntejä, joiden istuntoja ei ole koronan vuoksi peruutettu. Aikataulumuutokset ja uudet järjestelyt johtivat tuomioistuimissa siihen, että myös seuraavien asioiden käsittelyä täytyi siirtää. Epäsuoraan viiveeseen on olennaisesti vaikuttanut myös se, että tuomioistuinten henkilöresurssit olivat jo ennen pandemiaa työmäärään nähden niukat ja siten täydessä käytössä. Vaikka valtio on kevään 2020 jälkeen osoittanut oikeuslaitokselle tiettyjä lisämäärärahoja, etenkin kärjäoikeuksissa tilanne on edelleen ruuhkainen.¹³²

Ihmisoikeustuomioistuin ei ole toistaiseksi antanut täsmällisiä tai kattavia oikeusohjeita siitä, kuinka koronapandemiaan liittyviä viiveitä on arvioitava. Tuomiossa *Q ja R v. Slovenia* EIT tosin käsitteli kysymystä lyhyesti: On ymmärrettävää, että pandemian edellyttämät rajoitustoimet voivat vaikuttaa kielteisesti juttujen käsittelyvauhtiin. Kyseisen tapauksen olosuhteissa tämä ei kuitenkaan ollut riittävä argumentti, vaan kuuden vuoden kesto kiireellisessä siviiliasianssa oli kohtuuton.¹³³ Tietty pragmaattisuus on sikäli sopivaa, että EIS 6 artiklan mukainen oikeus joutuisaan käsittelyyn on joustava periaatenormi eikä absoluuttinen sääntö.¹³⁴ Kevään 2020 olosuhteissa on ollut hyväksyttävää rajoittaa monia prosessuaalisia oikeuksia kansanterveyden suojelemiseksi.¹³⁵ Voidaan todeta, että Suomessa koronan aiheuttamat suorat viiveet eivät yksinään tee oikeudenkäynnin kestosta kohtuutonta.

¹²⁷ Laajasta kotimaisesta keskustelusta ks. esim. Matti Muukkonen, Tehtävä- ja toimivallanjaosta yleisvaarallisen tartuntataudin torjunnassa, *Defensor Legis* 2/2021 s. 238–257; Martin Scheinin, Valmiuslain ongelmista ja ansiosta koronaviruskriisin oloissa, *Lakimies* 3–4/2020 s. 519–527.

¹²⁸ Ks. esim. apulaisoikeuskanslerin päätös OKV/928/10/2021.

¹²⁹ Tuomioistuinvirasto 13.3.2020: Koronavirus-epidemian vuoksi annettava ohje tuomioistuimille; Tuomioistuinvirasto 18.3.2020: Koronavirus-epidemian vuoksi annettava ohje tuomioistuimille.

¹³⁰ Ks. laajemmin Markku Fredman, Asianajo ja oikeudenhoito poikkeusoloissa, *Defensor Legis* 1,5/2022 s. 323–333, siinä s. 324–325.

¹³¹ Aiheesta monipuolisesti ks. Anna-Liisa Autio – Laura Ervo, Pandemian ja digitalisaation vaikutukset kärjäoikeuksien toimintaan, *Lakimies* 5/2022 s. 701–728.

¹³² Ks. OMML 2022:14: Rikosprosessin tehostaminen s. 21–22; LaVL 11/2021 vp s. 2–4; Tuomioistuinlaitos kirjanpitoyksikön (KPY 155) tilinpäätös vuodelta 2021 s. 4–5.

¹³³ *Q ja R v. Slovenia* 8.2.2022, k. 76–82 (etenkin k. 80). Asianosainen oli hakenut kahden lapsenlapsensa sijaishuoltajuutta, ja jo ennen pandemiaa prosessia olivat hidastaneet menettelyvirheet ja psykologisten asiantuntijalausuntojen hankkiminen. Rajoitustoimien vaikutus ei käy kovin selväksi perusteluista.

¹³⁴ Tarkemmin ks. Nieminen 2016 s. 301–305; Pierpaolo Gori – Aniel Pahladsingh, Fundamental rights under Covid-19: an European perspective on videoconferencing in court, *ERA Forum* 2021 s. 361–377, etenkin s. 367.

¹³⁵ Oikeuskäytännöstä voidaan mainita myös *Bah v. Alankomaat* (päätös) 22.4.2021, k. 3–19, 34–36, 44–47. EIT piti valitusta selvästi perusteettomana ja suhtautui ymmärtävästi siihen, että keväällä 2020 vapaudenriiston tuomioistuintutkinta toteutettiin poikkeuksellisesti ilman asianosaisen suoraa keskusteluyhteyttä tuomioistuimeen. Tapauksessa oli kyse EIS 5.4 artiklan eikä 6 artiklan soveltamisesta

Niinpä on syytä keskittyä tuomioistuinten ruuhkautumiseen eli viiveeseen, joka johtuu vain osin koronapandemiasta. Vakiintuneen EIT-käytännön mukaan keston kohtuullisuutta puoltaa se, että viiveen taustalla on väliaikainen ruuhka, johon valtio reagoi asianmukaisesti ja nopeasti. Jos ruuhkautuminen taas on vakiintunut eli krooninen asiointi, valtio ei tietenkään voi puolustautua vetoamalla jutturuuhkaan.¹³⁶ Esimerkiksi tapauksessa *Buchholz v. Saksa* irtisanomista koskeva prosessi oli kestänyt lähes viisi vuotta, koska 1970-luvun taantuman myötä työtuomioistuinten kuormitus oli äkillisesti kasvanut. EIT piti valtion toimia riittävinä ottaen huomioon, että tuomarinvirkoja lisättiin heti vuodesta 1974 alkaen, Hampurin työtuomioistuimeen perustettiin uusi jaosto 1976 ja prosesseja jouduttava menettelyuudistus säädettiin vuonna 1979.¹³⁷ Tuoreessa oikeuskirjallisuudessa on tulkittu EIS 6 artiklaa siten, että koronapandemia ei oikeuta pidempiä viiveitä kuin on välttämättöntä ja että valtion tulee tarvittaessa omaksua poikkeuksellisia keinoja; keinot voivat rajoittaa muita EIS 6 artiklan mukaisia oikeuksia, kunhan joutuisuus ja muut oikeudet pysyvät hyväksyttävässä tasapainossa.¹³⁸

Suomen hovioikeuksissa on jo käsitelty ja hylätty ainakin kaksi hyvitysvaatimusta tapauksissa, joissa viive liittyi koronapandemiaan. Heti aluksi on todettava, että molemmissa tapauksissa prosessin kesto oli alle kolme vuotta eli EIS 6 artiklan kannalta lähtökohtaisesti melko lyhyt. Vasta vuosikymmenen lopussa saamme edustavan kuvan koronapandemiaan liittyvästä hyvityskäytännöstä, kun myös pitkiin ja monimutkaisiin oikeudenkäynteihin liittyvät hyvitysvaatimukset on enimmäkseen ratkaistu. Kummassakin tapauksessa koronapandemia oli hidastanut prosessia epäsuorasti: Helsingin hovioikeuden tapauksessa arvioitiin vuokrariidan ja Vaasan hovioikeuden tapauksessa ryöstön yrityksen käräjäoikeuskäsittelyä.¹³⁹

Jälkimmäisessä melko tavallisessa rikosasiassa esitutkinta ja syyteharkinta kestivät yhteensä yksi ja puoli vuotta, kunnes syytteet tulivat vireille 30.4.2020. Käräjäoikeudessa rikosjuttu pantiin saman tien ns. keskeytystilaan, kunnes syyskuun 2020 alussa haaste annettiin tiedoksi. Vuonna 2021 pääkäsittely jouduttiin kahdesti peruuttamaan, ensin kanssavastajaan liittyvistä syistä ja sittemmin tuomioistuimen työjärjestelyjen vuoksi. Pääkäsittely pidettiin vasta 26.8.2021 ja tuomio annettiin 27.9.2021; prosessin kestoksi muodostui 2 vuotta 11 kuukautta. Hovioikeus ei havainnut pitkiä valtion syyksi luettavia viiveitä, koska vuoden 2020 neljän kuukauden keskeytystila johtui koronapandemian erityisjärjestelyistä ja vuoden 2021 jälkimmäinen peruutus tuotti vain kahden kuukauden viiveen.¹⁴⁰

Vuokrariitatapaukseen liittyy erityispiirteitä, joiden vuoksi se ei ole mikään tyypillinen esimerkki. Käräjäoikeus oli aluksi antanut yksipuolisen tuomion, mutta siinä velvoitetut henkilöt, jäljempänä yhtiö ja valittaja, hakivat kesäkuussa 2019 takaisinsaantia vedoten muun muassa vastasatavaan. Käräjäoikeus keskeytti täytäntöönpanon heti samassa kuussa muttei sen jälkeen ryhtynyt toimenpiteisiin, ennen kuin tammikuussa 2021 kehotti yhtiötä ja valittajaa täsmentämään lausumiaan. (Valittajan asiamies oli maaliskuussa 2020 kysynyt asian etenemisestä saamatta käräjäoikeuden

¹³⁶ Ks. esim. *Keaney v. Irlanti* 30.4.2020, k. 88. Oikeuskäytännöstä laajemmin ks. Guide on Article 6 (civil limb) 31.8.2022 s. 110.

¹³⁷ *Buchholz v. Saksa* 6.5.1981, k. 61–63. Kesto katsottiin kohtuulliseksi ottaen huomioon myös asianosaisen toiminta.

¹³⁸ Ks. Andrzej Paduch, The Right to a Fair Trial Under Article 6 ECHR during the COVID-19 Pandemic: The Case of the Polish Administrative Judiciary System, Central European Public Administration Review 2021 s. 7–25, siinä s. 17–21.

¹³⁹ Näiden tapausten lisäksi Helsingin hovioikeus on 3.12.2021 (Dnro S 19/2827) ratkaissut hyvitysvaatimuksen tapauksessa, jossa vuokrariitaa on käsitelty yhteensä 4 vuotta 9 kuukautta kahdessa oikeusasteessa. Tapauksessa koronapandemialla ei kuitenkaan ollut sanottavaa vaikutusta, koska asia oli edennyt arveluttavan hitaasti käräjäoikeudessa ennen pandemiaa vuosina 2016–19. Hovioikeus hylkäsi hyvitysvaatimuksen äänin 2–1. Korkein oikeus on myöntänyt asiassa valitusluvan (VL 2022-73), joten totean tässä vaiheessa ainoastaan, että tapaus on aidosti tulkinnanvarainen.

¹⁴⁰ VaaHO päätös 27.6.2022 asiassa R 21/1076. Ratkaisu ei ole lainvoimainen.

vastausta.) Kantaja, yhtiö ja valittaja sopivat asian helmikuussa 2021 prosessin kestettyä noin 1 vuoden 8 kuukautta. Valittajan vaadittua viivästymishyvitystä Helsingin hovioikeus arvioi koronapandemiaan liittyvän ruuhkan hidastaneen prosessia vähintään neljä kuukautta; yhtiön konkurssi huhtikuussa 2020 oli myös tuottanut epävarmuutta, jonka arvioitiin viivyttäneen prosessia kolmella kuukaudella. Näissä olosuhteissa hovioikeus ei katsonut prosessin kestoa kohtuuttomaksi.¹⁴¹

Helsingin hovioikeuden ratkaisussa esitetään koronapandemiasta yleisluonteisia perustelulauseita, jotka ansaitsevat lähemmän tarkastelun. Perusteluissa esitellään *Buchholz*-tapaus ja muita ruuhkautumista koskevia oikeusohjeita. Niitä soveltaessaan hovioikeus toteaa valtion kohdistaneen tuomioistuimiin lisäresursseja ja päättyy siihen, että ”valtio on reagoinut riittävän nopeasti”.¹⁴² Hovioikeus ei kuitenkaan lausu siitä, onko valtion reaktio ollut muutoinkin asianmukainen (*appropriate remedial action*).¹⁴³ Vuonna 2021 esimerkiksi lakivaliokunta lausui oikeuslaitoksen resursseista, että pysyvät lisäykset olivat ”tarpeisiin nähden aivan liian vähäisiä” ja että yleistilanne on edelleen ”kestämätön”.¹⁴⁴ Yleisesti ottaen sanoisin, että jos joku lähivuosina valittaa Strasbourgii Suomessa hylätyn hyvitysvaatimuksen jälkeen, EIT saattaa päätyä siihen, että Suomen valtion reaktio ei ole ollut asianmukainen vaan ruuhkautuminen on jo kroonista.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Artikkelissa on ensinnäkin käsitelty yleisesti EIT:n linjauksia oikeudenkäynnin keston laskemisesta ja keston kohtuullisuuden arvioinnista. Laskentaperusteet ovat vakiintuneita ja useimmissa tapauksissa yksiselitteisiä. Tosin tulkinnanvaraa liittyy siihen, missä vaiheessa henkilöstä tulee syytetty ja missä tapauksissa muodollisesti erilliset menettelyt katsotaan yhdeksi prosessiksi.

Keston kohtuullisuuden arviointi lähtee kysymyksestä, merkitseekö kesto valtion ihmisoikeusloukkausta. Tämä kysymyksenasettelu toisaalta auttaa irtautumaan yksilöllisten virheiden etsimisestä, toisaalta taas asettaa valtion vastuulle mielekkäät rajat. Hyvityslain 4 §:n arviointikriteereistä mainittakoon, että asianosaiselle erityisen merkittävät asiat on käsiteltävä tavallista ripeämmin. EIT-käytännössä asia voi olla erityisen merkittävä asianosaiselle lukuisista syistä, jotka liittyvät hänen vaatimukseensa tai yksilöllisiin olosuhteisiinsa. Keston kohtuullisuutta taas puoltaa se, että prosessin kohde on erityisen monimutkainen näytöllisesti tai juridisesti.

Kohtuullisuuden arviointi kiteytyy usein sen pohtimiseen, mitkä viiveet luetaan hyvitystä vaativan asianosaisen ja mitkä taas valtion kontolle. Tarkemmin sanoen asianosaisen huolimatton tai moitittava prosessitoiminta taikka heikko terveydentila puhuvat keston kohtuullisuuden puolesta, enemmän tai vähemmän. Jopa yli kymmenen vuoden kesto katsotaan kohtuulliseksi, jos siihen on kyllin poikkeuksellisia syitä asianosaisen puolella ja jos valtion organit ovat tehneet kaikkensa prosessin jouduttamiseksi. Toisaalta sekä pitkä kokonaiskesto että silmiinpistävät toimettomat ajankaksot johtavat herkästi siihen, että kesto todetaan kohtuuttomaksi. Tämä on syytä ottaa vakavasti, kun tuomioistuin harkitsee esimerkiksi jutun palauttamista tai toisessa prosessissa annettavan ratkaisun odottamista.

Artikkelissa on käsitelty myös erityistilannetta, jossa prosessin kesto on kohtuuton mutta asianosaisen toiminta puhuu hyvityksen alentamisen puolesta. EIT-käytännön perusteella hy-

¹⁴¹ HelHO päätös 25.2.2022 asiassa S 21/886. Ratkaisu on lainvoimainen.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Ilmauksesta ks. *Keaney v. Irlanti* 30.4.2020, k. 88. Semanttisesti voidaan toki kysyä, viittaako asianmukaisuus pelkästään reaktion luonteeseen vai sekä luonteeseen että määrään. Nähdäkseni kohtuullista kestoa koskevat EIT:n yleiset linjaukset (ibid. k. 85–91) puoltavat jälkimmäistä tulkintaa vahvasti: EIT tuskin tarkoittaa, että määrällisesti kosmeettinen sinänsä oikeansuuntainen toimi olisi ”appropriate”.

¹⁴⁴ LaVL 11/2021 vp s. 2.

vityksen määrä voidaan poikkeuksellisesti alentaa jopa noltaan saakka, jos selvä enemmistö viiveistä on aiheutunut asianosaisen kyllin moitittavasta prosessitoiminnasta. Tämä mahdollisuus toimii eräänlaisena kompromissina silloin, kun olisi sekä väärin katsoa sormien läpi valtion aiheuttamia viiveitä että nurinkurista ”palkita” asianosaista väärinkäytöllisestä toiminnasta.

E erityiskysymyksenä on käsitelty myös viiveitä, jotka liittyvät koronapandemiaan suoraan tai epäsuorasti. Epäsuorissa viiveissä on kysymys tuomioistuinten ruuhkautumisesta, joka on Suomessa johtunut paitsi koronasta, myös pidempiaikaisesta resurssivajeesta. EIT-käytännössä krooninen ruuhkautuminen ei ole kelvollinen puolustus; sen sijaan keston kohtuullisuuden puolesta puhuu se, että kyseessä on väliaikainen ruuhka, johon valtio reagoi ripeästi ja asianmukaisesti.

Lopuksi voidaan esittää muutama arvioiva ja oikeuspoliittinen huomautus. Hyvityslain 4 ja 6 § esitöineen ovat kestäneet aikaa melko hyvin: hallituksen esityksessä EIT:n linjaukset on kuvattu tiiviisti, pätevästi ja riittävän joustavasti.¹⁴⁵ Jos hyvityslaille tehdään määräaikaishuoltoa, on kuitenkin syytä oikaista 5.1 §:n 3 kohta niin, että oikeudenkäynti alkaa asianomistajan kannalta, kun hän esitutkinnassa tai myöhemmin ilmoittaa esittävänsä vaatimuksen. Pienempiä selvennystarpeita on puntaroitu edellä luvussa 3. Joka tapauksessa olisi valtion kannalta kiireellisempää torjua viivästymistä järjestämällä tuomioistuimille riittävät resurssit.¹⁴⁶

---

¹⁴⁵ HE 233/2008 vp s. 23–26. Sanottu ei koske s. 25 mainintaa rikosprosessin keston laskemisesta.

¹⁴⁶ Kotimaisista säästötoimista EIS 6 artiklan kannalta ks. Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018 s. 637.